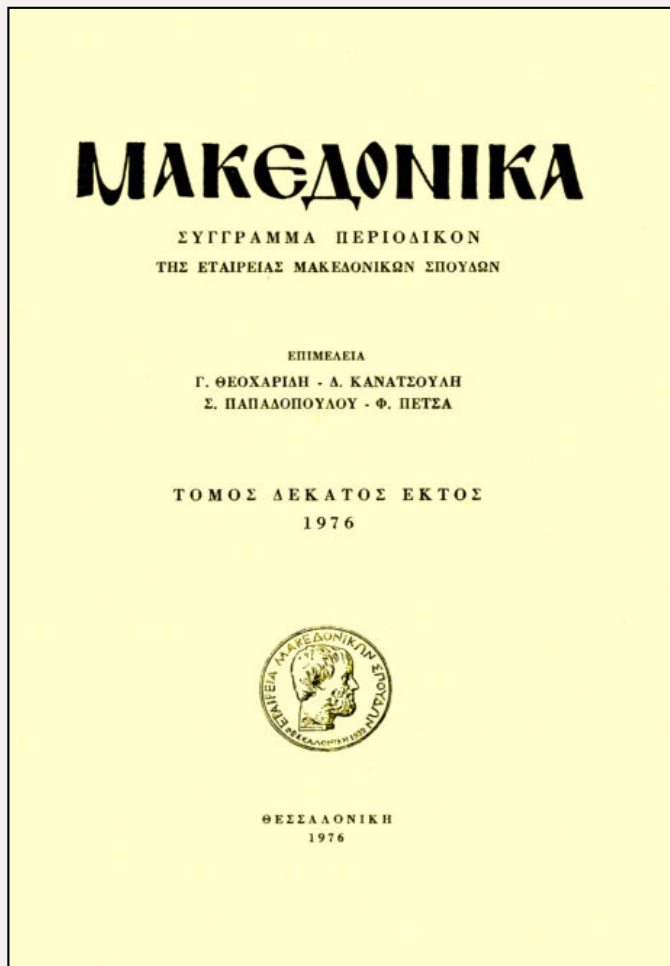


## Μακεδονικά

Τομ. 16, 1976



Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το 1906

Παπαδόπουλος Στέφανος Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων  
<https://doi.org/10.12681/makedonika.630>

Copyright © 2014 Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος



### To cite this article:

Παπαδόπουλος, Σ. (1976). Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το 1906. *Μακεδονικά*, 16(1), 1-12. doi:<https://doi.org/10.12681/makedonika.630>

## ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΖΑ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1906

Στὸ προηγούμενο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικά»<sup>1</sup> εἶχαμε δημοσιεύσει μιὰ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ γνωστοῦ Ἡπειρώτη ἐκπαιδευτικοῦ Δημητρίου Μ. Σάρρου<sup>2</sup>, ποὺ ἀναφερόταν στὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1906. Τὸ κείμενο ἐκεῖνο περιεῖχε ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τόσο γιὰ τὰ σχολεῖα ὅσο καὶ γιὰ τὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ γενικὰ κατάσταση τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων χωριῶν τῆς παραπάνω περιοχῆς, ποὺ ὁ Σάρρος εἶχε ἐπισκεφθῆ μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ «Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλληνικῶν Σχολείων».

Στὸν παρόντα τόμο φέρνουμε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἓνα παρόμοιο κείμενο τοῦ Σάρρου, τῆς ἴδιας ἀκριβῶς ἡμερομηνίας μὲ τὸ παραπάνω (10 Ἰουλίου 1906), ποὺ ἀναφέρεται στὴν κατάσταση τῆς παιδείας στὸν καζᾶ Κατερίνης (σημερινὸ νομὸ Πιερίας). Τὸ νέο αὐτὸ ντοκουμέντο, μολονότι ἔχει τὶς ἀρετὲς τοῦ προηγουμένου (ἀκρίβεια, ἀντικειμενικότητα κ.λ.), ὑστερεῖ κάπως ἀπὸ ἐκεῖνο, γιὰτὶ δὲν εἶναι οὔτε τόσο ἐκτενὲς (καλύπτει μόνον 12 χειρόγραφες σελίδες) οὔτε τόσο ἀναλυτικὸ (δὲν περιγράφει, ὅπως θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, μὲ λεπτομέρειες τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάσταση ὅλων τῶν χωριῶν τοῦ καζᾶ). Παρὰ ταῦτα θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ δημοσιεύσουμε καὶ τὴν ἔκθεση αὐτὴ, συνοδεύοντας τὸ κείμενο μὲ τὸν ἀπαραίτητο, κατὰ τὴν κρίση μας, ὑπομνηματισμὸ, γιὰτὶ νομίζουμε ὅτι προσφέρει ἀρκετὰ χρήσιμα στοιχεῖα στὴν ἱστορικὴ ἐπιστῆμη καὶ γιὰτὶ ὅσα γνωρίζουμε γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν Πιερία κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι μᾶλλον λιγοστά<sup>3</sup>.

Τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς τοῦ Σάρρου εἶναι τὸ ἐξῆς:

1. Βλ. «Μακεδονικά» 15 (1975) 114-146.

2. Γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δημ. Σάρρου βλ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ι. Παπαδόπουλου, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας τὸ 1906 στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης. (Μιὰ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ Δημητρίου Μ. Σάρρου), «Μακεδονικά» 15 (1975) 114-115 σημ. 3, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

3. Βλ. σχετικὰ Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ι. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, ἔκδοση Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 31, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 91-93, 223, 238, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ  
ΤΩΝ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ  
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 10 Ἰουλίου 1906

Ἄριθμ.

Ἀντίγραφον

ΚΑΖΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Περιοδεία τοῦ Γεν(ικοῦ) Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἐλλ(ηρικῶν) σχολείων Δ. Σάρρου ἀνά τὴν Αἰκατερίνην, Κολινδρόν, Λιβάνοβον<sup>1</sup>, Καταχᾶν, Ἅγιον Ἰωάννην καὶ Κίτρος.

(30-31 Μαΐου καὶ 3-7 Ἰουνίου 1906)

Αἰκατερίνη

Κατὰ τὴν δοθεῖσάν μοι σημείωσιν ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Κίτρος, μήπω λαβόντος ἀντίγραφον τῆς τελευταίας τουρκικῆς ἀπογραφῆς<sup>2</sup>, ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα οἰκογένειαι ἐλληνικαὶ 501, ὧν τὰ 2/3 μητρικὴν γλῶσσαν ἔχουσι τὴν κουτσοβλαχικὴν, γινώσκουσι δὲ καὶ λαλοῦσι πᾶσαι τὴν ἐλληνικὴν. Τῶν οἰκογενειῶν τούτων 120 παραθερίζουσιν εἰς Λιβάδι (Βλαχολίβαδον συνήθως)<sup>3</sup>, ἐξ οὔ καὶ ὁρμῶνται, 50 ἐν Σαμαρίνῃ, καὶ 20, Ἀλβανιτοβλάχων, εἰς διάφορα μέρη. 30 δὲ οἰκογένειαι βλαχοφόνων Ἡπειρωτῶν, ἐκ Φλαμπουραίου αἱ πλεῖσται, πα-

1. Τὸ Λιβάνοβο ἢ Λιμπάνοβο μετονομάστηκε τὸ 1926 σὲ Αἰγίνιον.

2. Ὁ Σάρρος ἐννοεῖ ἐδῶ τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1904-1905 τῆ γνωστῆ ὡς ἀπογραφὴ τοῦ Χουσεῖν Χιλμῆ πασᾶ (βλ. σχετικὰ Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης, ὅ.π., σ. 117 σημ. 8).

3. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ κωμόπολη τοῦ Ὀλύμπου βλ. τὰ νεώτερα βιβλία τῶν Ἰωάννου Γ. Συνεφάκη, Λιβάδι, ἡ πατρίδα τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου, Κατερίνη 1973, σελ. 136, καὶ Ε. Γκούμα, Λιβάδι. Γεωγραφία-Ἱστορικὴ-Λαογραφικὴ ἐπισκόπησις, Λιβάδι 1973, σελ. 220. Πρβλ. καὶ κριτικὴ τῶν δύο αὐτῶν βιβλίων ἀπὸ τὸν Ἀθαν. Ἀγγελόπουλο στὰ «Μακεδονικά» 15 (1975) 401-406. Βλ. ἀκόμη καὶ λίγα σχετικὰ στοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Émile Isambert, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 109, καὶ στοῦ Νικολάου Θ. Σχινᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου, νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας, συνταχθεῖσαι τῇ ἐντολῇ τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργοῦ ὑπὸ Νικολάου Θ. Σχινᾶ, ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ παρὰ τῷ Ἐπιτελικῷ Γραφεῖο τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, φυλλάδιον Πρῶτον, ἐν Ἀθήναις 1886, σ. 83-84. Ὁ τελευταῖος γράφει τὰ ἐξῆς: Ἡ κωμόπολις Βλαχολίβαδον κεῖται.... Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται νῦν εἰς 400-450 χριστιανικὰς οἰκογενείας, ἐν ᾧ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἦτο πολὺ μεγαλύτερος, τὰς ὁποίας διακρίνει πατριωτισμὸς, φιλεργία καὶ φιλομάθεια, ἧς ἕνεκεν διατηροῦσι σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Κύριον ἐπάγγελμα οἱ μὲν κάτοικοι ἔχουσι τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ὑφαντουργίαν χονδρῶν μαλίνων ὑφασμάτων καλουμένων (σκοντί), οἱ δὲ ἐκπατρισθέντες, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, διάφορα μετέρχονται ἐπαγγέλματα. Ἐν τῇ κωμοπόλει ὑπάρχουσι πέντε μεγάλα ἐκκλησιαί, ἔχουσι τοιχογραφίας βυζαντινοῦ ρυθμοῦ· καὶ πρὸς τούτοις ἐν αὐτῇ εἶναι καὶ ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Πέτρας.

ραμένονσι διαρκῶς ἐν τῇ πόλει.

Κατοικοῦσιν ἐν Αἰκατερίνῃ καὶ 300 οἰκογένειαι Τούρκων, ὧν πολλὰ ἑλληνόφωνοι.

(Κατὰ τὴν περυσινὴν στατιστικὴν οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ 500, κάτοικοι σ. 2 δὲ 2.316)<sup>1</sup>.

Ἡ Αἰκατερίνη ἀπὸ μικρᾶς κώμης καὶ δὴ ἰδιοκτῆτου, οἷα ἦτο πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Θεσσαλίας<sup>2</sup>, σννοικισθεῖσα ἐξ ἐπηλύδων βλαχοφόνων Λιβαδιωτῶν καὶ Ἡπειρωτῶν καὶ ἄλλων Μακεδόνων περιοίκων καὶ ὁσημέραι προαγομένη ὑλικῶς καὶ πνευματικῶς, κατέστη πόλις ἐμπορικὴ καὶ χαρίεσσα, κοσμουμένη διὰ καλῶν οἰκοδομῶν καὶ εὐρειῶν ὁδῶν, προσλαμβάνουσα δὲ ἰδιάζουσαν χάριν ἐκ τοῦ μεγαλοπρεπῶς ὑπερκειμένου ἀθανάτου Ὀλύμπου καὶ τῆς πυκνοφύτου σεμνῆς καὶ γοητευτικῆς Πιερίας, ὧν ἡ θεὰ ἐμβάλλει τὸν ἐπισκέπτην εἰς διαθέσεις εὐαρέστους ἀλλὰ καὶ μελαγχολικάς.

Ἡ κυριωτάτη αἰσθητὴ ἔλλειψις ἐνταῦθα εἶναι ἡ τῆς εὐκόλου καὶ ταχείας

1. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κατερίνης δὲν παρουσιάζει καὶ πολὺ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ ἐκείνη πού μᾶς δίνει στὸ «ὀδοιπορικό» του (ἔκδοσις 1886) ὁ Νικ. Σχινᾶς, πού γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὴν Κατερίνη: *Κεῖται ἐπὶ πεδιάδος ἀνοικτῆς, καὶ ἀπέχει δύο ὥρας τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ μίαν τῆς θαλάσσης, εἶναι δ' εὐπρόσβλητος ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ Πλαταμῶνος ὁδοῦ καὶ εἶναι ἔδρα Μουδίου, ἦτοι Ἐπάρχου. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκει τοῖς Ὀθωμανοῖς Γιουσούφ-ἑφέντη καὶ Ἀρήφ-ἑφέντη. Οἰκεῖται δὲ ὑπὸ 70 οἰκογενειῶν Ὀθωμανῶν ἐκ Λάλα, Εὐβοίας καὶ Γρεβενῶν. 70 οἰκογενειῶν Ἀθιγγάνων, χαλκῶν καὶ ὑπηρετῶν. 100 οἰκογενειῶν Κιρκασίων, πέριξ τῆς πόλεως οἰκουσῶν, μετοίκων ἐκ τοῦ ἐπὶ τῶν ΒΑ. κλιτύων τοῦ Ὀλύμπου χωρίου Τόχοβας· οὗτοι εἰσὶ ζευγῖται καὶ ἄγριοι. 220 οἰκογενειῶν χριστιανῶν καλλιερητῶν τῶν κτημάτων. Ἐπομένως ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς 1800 χριστιανούς καὶ 1200 ὀθωμανούς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτεροι 130 οἰκογένειαι παραχειμαζούσι, κατερχόμεναι ἐκ τῶν χωρίων τῆς Μακεδονίας Σαμαρίνας, Ἀβδέλλας, Σμίξης καὶ Γρεβενῶν. Ἔχει 9 χάνια χωροῦντα 800 ἄνδρας καὶ 300 ἵππους μὲ χόρτον καὶ κριθὴν ἄφθονον, 20.000 πρόβατα, πολλὰς ἀγελάδας καὶ βουβάλους, 100 φορτηγὰς ἀμάξας, 100-150 ἵππους καὶ 10 ὕδρομύλους παρέχοντος ἐκάστου 500-1.000 ὀκάδας ἀλεύρον, 20 κλιβάνους παρέχοντας 1.000-2.000 ἄρτους ἡμερησίως, διοικητήριον ξύλινον ἀλλ' εὐρύχωρον, νέον στρατῶνα λιθόκτιστον χωρητικότητος 1000 ἀνδρῶν, τέμενος λιθόκτιστον, ἐν σχολεῖον ὀθωμανικὸν μικρὸν, 2 σχολεῖα ἀρρένων λιθόκτιστα, 2 ἐκκλησίας λιθόκτιστους, καὶ τέλος ὑδρεύεται ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμίου. Ἡ συνήθης φρουρὰ σύγκειται ἐξ ἐνὸς τάγματος 300-400 ἀνδρῶν δυνάμεως, 15-20 ζαπτιέδων ἐντοπίων καὶ 20-30 τουρκαλβανῶν (Σχινᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., Α', σ. 40-41. Πρβλ. καὶ Β. Δ. Ζώτου Μολοσσού, Ἡπειρωτικαὶ Μακεδονικαὶ μελέται, τόμος Δ', Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου ἀρχαιολογικόν, ἱστορικόν, γεωγραφικόν, στρατιωτικόν, στατιστικόν καὶ ἐμπορικόν, τεῦχος Γ', Μακεδονία καὶ Σερβία, ἐν Ἀθήναις 1887, σ. 229-230).*

2. Πρβλ. καὶ τὸ «ὀδοιπορικόν» τοῦ Émile Isambert (ἔκδοσις 1873), πού περιγράφει τὴν Κατερίνη ὡς *πολίτην ἐκτισμένην ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ Πέλικα, πρωτεύουσαν τῆς παραλίου ἐπαρχίας, ἣτις ἐκτείνεται ὑπὸ τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους Ὀλύμπου. Ἀγορά, τζαμίον καὶ τινες μεγάλα οἰκία κατοικοῦμεναι ὑπὸ τῶν βεήδων τοῦ τόπου ἀποτελοῦσιν τὴν ὀθωμανικὴν συνοικίαν, τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως οἰκεῖται ὑπὸ γεωργῶν Ἑλλήνων (Μηλιαράκη, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., σ. 73).*

συγκοινωνίας δι' ατμοπλοίου, σιδηροδρόμου ἢ άμαξιτοῦ, ἐξ οὔ δυσχερῆς ἀποβαίνει ἢ τε ἐμπορικῆ καὶ κοινωνικῆ κίνησις, ἰδίᾳ κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ χειμῶνα, ὅτε ἡ ἰστιοπλοία διατελεῖ ὑπὸ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ καιροῦ. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐβδομαδιαίαν τῆς πόλεως ἀγορὰν συρρέουσι πολλαχόθεν, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ὄρειων περιχώρων τῆς Πιερίας καὶ τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσῶνος, χωρικοὶ καὶ ἔμποροι πρὸς ποικίλας συναλλαγάς.

σ. 3 Ἐπὸ ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν ἔποψιν τὸ ἔτος/τοῦτο μετὰ τοῦ προηγηθέντος ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς Αἰκατερίνης θ' ἀποτελῶσι πάντοτε σταθμὸν φαινὸν καὶ εὐφρόσυνον, καθόσον ἡ ἐθνικὴ συνειδησις τῶν ἡμετέρων καὶ δὴ τῶν βλαχοφώνων ἱκανῶς ἀνεπτύχθη καὶ ἐφανατίσθη, ἡ δὲ ρουμανικὴ προπαγάνδα οἰκτρὰν ἐνταῦθα ὑπέστη ἤτταν—κλεισθέντος σχεδὸν τοῦ σχολείου αὐτῆς, τοῦ προπέρουσιν μὲν ἀριθμοῦντος 150 μαθητάς, ἐφέτος δὲ μόνον δύο διδασκάλους ἄνευ μαθητῶν<sup>1</sup>—ἐπιβλητικὸν δὲ καὶ καλλιμάρομαρον προβάλλει ἐν τῇ κεντρικωτάτῃ τῆς πόλεως ὁδῶ, παρὰ τὸν εὐρύχωρον τῆς κομφῆς ἐκκλησίας περίβολον, τὸ ἐφέτος συντελεσθὲν γενναία ἐθνικῇ ἀρωγῇ, εὐρύ, εὐάερον καὶ καταλλήλως διηρημένον νεόδητον διδακτήριον<sup>2</sup>.

Ἡ εὐδοίῳνος αὐτῇ ἀναγέννησις ὀφειλομένη εἰς τὴν σύντονον μέριμναν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξενείου, εἰς τὸν θερμορῳγὸν ζῆλον τοῦ νέου Ἐπισκόπου κ. Παρθενίου<sup>3</sup> καὶ εἰς τοὺς φιλοτίμους κόπους ἐνίων Αἰκατερινιωτῶν,

1. Γιά τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα καὶ τὴν ἀποτυχία τῆς τόσο μέσα στὴν Κατερίνη ὅσο καὶ στὰ βλαχοφῳνα χωριά τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου καὶ Πιερίων βλ. πρόχειρα: Κ λ ε ο π ἄ τ ρ α ς Π ο λ ὺ ζ ο υ-Μ α μ ἔ λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδρῳ. Μὲ εὐρυτάτῃ ἐπισκόπησι γεωγραφικῆ, ἱστορικῆ, ἐθνολογικῆ τῆς Πιερίας, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 58-61. Ἄ θ α ν. Ἄ γ γ ε λ ο π ο ὺ λ ο υ. Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου (1890-1896), «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 65-69. Ἄς σημειωθῆ ἐδῶ ὅτι τὸ ρουμανικὸ σχολεῖο τῆς Κατερίνης εἶχε κατορθῳσει μιὰ ἐποχὴ νὰ ἔχη διπλάσιους σχεδὸν μαθητῆς ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ.

2. Γιά τὴν ἀνέγερση τὸ 1905 τοῦ νέου σχολικοῦ κτηρίου τῆς Κατερίνης βλ. Π α π α δ ο π ο ὺ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, σ. 92.

3. Ὁ Παρθένιος Βαρδάκας διαδέχθηκε στὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους τὸν πρῳὴν Πέτρας Θεόκλητο τὸ 1904 καὶ παρέμεινε στὴν Κατερίνη ὡς τὸ θάνατό του τὸ 1933. Ὀνομάστηκε πρῳτος μητροπολίτης Κίτρους τὸ 1924, ὅταν ἡ ἐπισκοπὴ ὑψῳθηκε μὲ Πατριαρχικὴ Πράξι σὲ μητρόπολη. Ὁ Παρθένιος ὑπῆρξεν ἀξιόλογος καὶ δραστήριος ἱεράρχης, ἀντιμετώπισε μὲ σθένος καὶ ἐξουδετέρῳσε τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα, καὶ συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ὀργάνωσι τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῳνα στὴν περιοχὴ του. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ δημοσίευσε (Ἀθῆναι 1918) ἕνα ἐνδιαφέρον βιβλίο μὲ τίτλο «Περιγραφή κυρίως ἐννέα ἐτῶν τουρκοκρατίας τῆς περιφερείας Ἐπισκοπῆς Κίτρους ἀπὸ τοῦ 1903-1912», πὸ ἀποτελεῖ χρήσιμη πηγὴ γιά τὴν ἱστορία τῆς παραπάνω περιοχῆς κατὰ τίς ἀρχῆς τοῦ αἰῳνα μας. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχουν ἀναδημοσιευθῆ στο «Λεύκωμα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρῳσεως τῆς Κατερίνης», πὸ ἐξέδωσε τὸ 1962 ἡ Ἱερά Μητρόπολις Κίτρους (βλ. σ. 13-17).

ὄν πρωτοστατεῖ ὁ κ. Λαναρίδης<sup>1</sup>, εὐελπιστοῦμεν ὅτι δὲν θ' ἀνακόψη τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν της.

#### Μαθηταὶ-γλωσσο-διδάσκαλοι

Κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος ἐνεγράφησαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Αἰκατερίνης μαθηταὶ ἐν ὄλῳ 442—πέρυσιν 366. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐξατάκτῳ μικτῇ ἀστικῇ σχολῇ τῇ λειτουργούσῃ ἐν τῷ νεοδημιῳ διδασκασίῳ ἐνεγράφησαν 297 (ὄν 122 θήλεις + 175 ἄρρενες), προσῆλθον δ' εἰς τὰς θεωρίας ἐξετάσεις/ ἐξ αὐτῶν 207, ἐν δὲ τῷ νηπιαγωγείῳ τῷ λειτουργοῦντι ἐν τῷ παρακειμένῳ παλαιῷ διδασκασίῳ τῆς κοινότητος νήπια 145 (ὄν 85 ἄρρενα+60 θήλεια). Καὶ ἐκ μὲν τῶν μαθητῶν τῆς ἀστικῆς ἔχουσι μητρικὴν τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν 211, ἐκ δὲ τῶν τοῦ νηπιαγωγείου 105. Οὕτως ἐκ τῶν 442 ἐγγραφέντων οἱ βλαχόφωνοι μὲν μαθηταὶ ἀνέρχονται εἰς 316, οἱ δ' ἑλληρόφωνοι εἰς 126. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ βλαχόφωνοι μαθηταί, ὡς καὶ οἱ γονεῖς των, λαλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν εὐχερέστατα μηδόλως διακρινόμενοι τῶν μονογλώσσων ἑλληνοφώνων, ὅπερ δὲν συμβαίνει παρὰ τοῖς ἔχουσι μητρικὴν τὴν σλαβομακεδονικὴν (ἢ συνήθως βουλγαρικὴν καλουμένην) διάλεκτον. Κατὰ ταῦτα οἱ βλαχόφωνοι οὗτοι εἶναι δίγλωσσοι λαλοῦντες μετ' ἴσης εὐχερείας ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, προτιμῶντες ὅμως εἰς τὰς ἀναμεταξύ των σχέσεις καὶ ἐν τῷ οἴκῳ των τὴν βλαχικὴν, παρὰ τὰς συχνάκις γενομένας αὐτοῖς ὑποδείξεις ἵνα δι' ἔθνηκους λόγους μόνον τὴν ἑλληνικὴν λαλοῦσιν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τινων προσφρῶς κληθεῖσα βλαχογλυκάδα, καθ' ἧς ἐπιμόνως καὶ συστηματικῶς θ' ἀντιπαλαίη, ἐπὶ μακρὸν ἴσως, ἡ ἡμετέρα γλῶσσα, ὡς ποιεῖ καὶ κατὰ τῆς βαρβαρωτάτης σλαβομακεδονικῆς.

Ἐκ τῶν ἐξ διδασκάλων Αἰκατερίνης ὁ διευθυντῆς Ξ. Κωνσταντινίδης εἶναι καλῶς κατηρτισμένος διδάξας λίαν εὐδοκίμως, στερεῖται ὅμως διοικητικῶν τινων προσόντων πρωτόπειρος ὢν. Ὁ Κίμων Ἀστερίου, ἐντόπιος τελειόφοιτος τῆς Ἰατρικῆς<sup>2</sup>, ἐδίδαξεν ἀποτελεσματικῶς τὴν γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν, ὡς πρὸς τἄλλα ἔδειξε πολλὴν νοθορότητα. Θ' ἀποχωρήσῃ ἐφέτος τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἵνα τελειώσῃ τὰς ἰατρικὰς του σπουδὰς. Οἱ δύο ἄλλοι διδασκαλοὶ Ν. Βασιλειάδης καὶ Παπαγιάννης εἶναι ἄνευ ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως. Ἀριστα εἰργάσθησαν αἱ δύο φιλότιμοι καὶ δραστήριοι διδασκάλισσαι νηπιαγωγοὶ Ἀμαλία Χατζηγεωργίου καὶ Μαρία Γεωργίου.

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς προϋπολογισμὸς τῆς κοινότητος κατὰ τοὺς ἐφόρους καὶ τὸν Ἐπίσκοπον ἔχει ὡδε:

1. Ὁ Γεώργιος Λαναρίδης καταγόταν ἀπὸ τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου.  
2. Ὁ Κίμων Ἀστερίου ἦταν γιὸς τοῦ γιατροῦ Ἀθαν. Ἀστερίου ἀπὸ τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου, ὁ ὁποῖος εἶχε πάρει μέρος στὴν Μακεδονικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1878 ὡς μέλος τῆς «Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Μακεδονίας» (βλ. Σ υ ν ε φ ἄ κ η, Λιβάδι, σ. 38, 97-98, 115-116, ὅπου καὶ μνεῖα τῆς προηγουμένης σχετικῆς μετὸν Ἀθαν. Ἀστερίου βιβλιογραφίας).

α) ἔσοδα		β) ἔξοδα	
Ἐκκλησίας περίσσευμα	λιρ. 40	Εἰς μισθοὺς 4 διδασκάλων καὶ 2	
Κηροποιείου »	» 40	διδασκαλισσῶν, ἐπιμίσιον τουρ-	
εἰσιτήρια μαθητῶν	» 12	κιστοῦ, ἀμοιβὴν ἐπιστάτου, καύ-	
δίσκος Τριῶν Ἱεραρχῶν	» 8	σιμον ὕλην, κ.τ.λ.	
ἐπίδομα ἐθνικόν	» 80		
	180		
ἔλλειμμα	» 30		
	210		210

Τὸ ὑπ' αὐτῶν παρουσιαζόμενον ἔλλειμμα τῶν 30 λιρῶν δὲν μοι φαίνεται πολὺ ἀληθές, καθόσον ἡ ἐκκλησία των δέον νὰ ἔχη περίσσευμα πολλῶ ἀνώτερον τοῦ σημειωθέντος.

Ἡ πόλις οὕσα ἄλλοτε τσεφλίκιον καὶ βαθμηδὸν ἐξαγορασθεῖσα δὲν ἔχει κοινοτικὴν κτηματικὴν περιουσίαν ὡς ἔχουσιν αἱ πλεῖσται τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων, |συνετήρει δὲ μέχρι τοῦδε τὰ σχολεῖα αὐτῆς διὰ καταβολῆς διδασκτρων καὶ προαιρετικῶν συνδρομῶν τῶν ιδιωτῶν. Τὰ ἐν λόγῳ διδάκτρα, ἀνελθόντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς 80 λίρας, κατέστησαν προαιρετικά, ἢ μᾶλλον κατηργήθησαν, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Γ. Προξενείου, ἵνα μὴ ἀφορμὴν λαμβάνοντες ἐξ αὐτῶν στέλλωσι τὰ τέκνα των οἱ βλαχόφωνοι εἰς τὸ δωρεὰν δεχόμενον αὐτὰ ῥωμουνικὸν σχολεῖον, εἰς οὗ τὴν διάλωσιν συνετέλεσε μεγάλως ἡ κατάργησις τῶν διδασκτρων, ἣτις ὁμως καθιστᾷ ἀναγκαίαν ἐξ ἄλλου τὴν ἐπὶ τινα χρόνον ἀμείωτον καταβολὴν τοῦ ἐθνικοῦ χορηγήματος, μέχρις οὗ τοῦλάχιστον καταστῆ ἀκίνδυνος ἡ ῥουμανικὴ προπαγάνδα, διὰ μερίζονος ἐνισχύσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν φρονήματος καὶ ἄλλων μέσων.

Εἰς Αἰκατερίνην μετέβημεν, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν ἐφοροδημογερόντων, κατὰ τὰς ἐξετάσεις, αἱ διεξήχθησαν πανηγυρικῶς ἐνώπιον πλήθους πολλοῦ μετ' ἀσυνήθους προθυμίας συνελθόντος ἐφέτος εἰς τὴν νεόδμητον σχολὴν. Ἐκεῖ ἐδόθη ἡμῖν κατάλληλος εὐκαιρία ἵνα καὶ δημοσίᾳ εἴπωμεν ὅ,τι ἐνομίσαμεν πρόσφορον εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν οὐριοδρομίαν τῆς κοινότητος.

Ἡ Αἰκατερίνη εἶναι ἔδρα τοῦ Ἐπισκόπου Κίτρους καὶ Πέτρας<sup>1</sup> καὶ πρω-

1. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὼς ὁ Σάρρος δὲν εἶναι πολὺ ἀκριβής, γιατί ἡ ἐπισκοπὴ Πέτρας, ποὺ εἶχε ἔδρα τὸ Λιβᾶδι τοῦ Ὀλύμπου, καταργήθηκε μετὰ Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Τόμο τὸ 1896 καὶ τὰ χωριά ποὺ ὑπάγονταν σ' αὐτὴν μοιράστηκαν ἀνάμεσα στὴν μητρόπολη Ἐλασσῶνος καὶ τὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους. Ὁ τελευταῖος βέβαια ἐπίσκοπος Πέτρας Θεόκλητος μετατέθηκε τὸ 1896 στὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους, ὅπου καὶ ἔμεινε ὡς τὸ 1904, ὅποτε τὸν διαδέχθηκε ὁ Παρθένιος Βαρδάκας (1904-1933), ὅσο ὁμως ξέρω ὁ ἐκάστοτε ἐπίσκοπος καὶ ἀργότερα (μετὰ τὸ 1924) μητροπολίτης Κίτρους δὲν ἔφερε ποτὲ καὶ τὸν τίτλο τοῦ «Πέτρας» γιὰ τὴν κατάργησις τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας βλ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας κ.λ., ὁ.π., σ. 64 σημ. 1, 73-83.

τεύουσα τοῦ καζᾶ, ὅστις ἔχει δύο ἐπαρχεῖα (μουδουρλίγια), τὸ Λιτόχωρον καὶ τὸν Κολινδρόν.

### Κολινδρός

σ. 7

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔχει οἰκίας 475, στέφανα 600, κατοίκους δ' ἐν ὄλῳ Ἑλλήνας 3070. Γλῶσσα ἑλληνική.

Ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ φύσει ὄχυρᾶς θέσεως κειμένη ἡ ἀξιόλογος αὕτη καὶ σφριγῶσα κωμόπολις, ἔδρα μουδρίη, ἔχει ἐτησίους κοινοτικὰς προσόδους 220 λιρῶν ἐκ κληροδοτημάτων καὶ κτημάτων, δι' ὧν συντηρεῖ καλῶς τὰ σχολεῖα τῆς, δυναμένη ν' ἀυξήσῃ αὐτὰς εἰς ὑπερτριακοσίας, ἂν ὑπάρξῃ προσεκτικωτέρα διαχείρισις. Ἡ κοινότης ἀναγνωρίζουσα τὴν ἀνάγκην ἰδρύσεως νέου καταλλήλου διδαστηρίου ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο ἐκτενέστατον καὶ περίοπτον γήπεδον, ἔχει δὲ ἐτοιμοὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος 250 λίρας καὶ οἰκοδομήσιμον ὑλικόν, ἀναμένουσα τὴν ἀπαιτουμένην κυβερνητικὴν ἄδειαν εἰς ἣν ὁ καημακάμης Αἰκατερίνης—μετατεθεὶς νῦν εὐτυχῶς—παρενέβαλε προσκόμματα. Τὰς αὐτὰς δυσκολίας παρείχεν ὁ αὐτὸς καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν σχολείων Λιτοχώρου καὶ Δρνανίστης<sup>1</sup>, αἵτινες οὕτω ἤρθησαν.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνεγράφησαν μαθηταὶ ἐν ὄλῳ 470 (πέρουσιν 459), ὧν ἐν μὲν τῇ πεντατάκτῳ μικτῇ ἀστικῇ σχολῇ 340 (τούτων 124 κοράσια), ἐν δὲ τῷ νηπιαγωγείῳ 130. Ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς ἀστικῆς ἀπεσύρθησαν 57. Ἐδίδαξαν δ' ἐν Κολινδρῷ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἀρκούντως καρποφόρως ἐφέτος:

1) Δ. Ζορπᾶς διευθυντής, ἱκανὸς καὶ εὐμέθοδος ἀλλ' ἄγαν εὐδέξαπτος. 2) Ι. Μηλιόπουλος πεπειραμένος διδασκαλιστής, ἀπέχων πλέον τῆς οἰνοποισίας. 3) Γεώργιος Κωνσταντίνου, φιλότιμος καὶ μελετηρὸς γυμνασιαστής. 4) Ἀκριβὸς Κανάκης ἐκ Βεροῖας, πρωτόπειρος. 5) Αἰκατερίνη Τσώμου ἐνθουσιώδης καὶ εὐγλωττος διδασκάλισσα. 6) Ἑλένη Λασκαρίδου βοηθὸς ἐντοπία, φιλοπονωτάτη. Ἡ κοινότης θὰ προσλάβῃ τὸ προσεχὲς ἔτος ἓνα ἀκόμη διδάσκαλον. Πέρουσιν εἶχε μόνον 5.

Ἐν Κολινδρῷ κατοικοῦσι μονίμως, πρὸ 40ετίας ἐγκαταστᾶσαι, τέσσαρες οἰκογένειαι βλαχόφωνοι, Κοπατσαραῖαι λεγόμενοι, ἐκ 40 περίπου ψυχῶν, ἐπινεμόμενοι ἄνευ πληρωμῆς τὰς βοσκησίμους γαίας τῆς κοινότητος, δι' ὃ καὶ σφόδρα ὑπ' αὐτῆς μισοῦνται. Κατὰ τῶν Κοπατσαραίων τούτων, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι Ἑλλήνες καὶ ἑλληνοφρονοῦντες, ὑπάρχουσιν ὑπόνοιαι ὅτι ῥουμανοφρονοῦσιν ἐνισχυόμενοι ἐκ τῆς ματαιίας αὐτῶν ἀποπειρας ὅπως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιᾶς τινος παρὰ τὸν Καταχᾶν ἐκκλησίας ἀνεγείρωσιν αὐτοὶ νέαν ἣν, μόλις ἀρξαμένην ν' ἀνιδρῶνται, κατηδάφισαν οἱ Κολινδρῆνοὶ νύκτωρ, πι-

1. Ἡ Δρνανίστα ἢ Δρνανίτσα, ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα κεφαλοχώρια τοῦ καζᾶ Κατερίνης τὸ ὅποιο ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀρκετοῦς συνοικισμοῦς, μετονομάστηκε τὸ 1926 σὲ Μοσχοπόταμος.



στεύοντες καὶ βεβαιοῦντες ὅτι ῥουμανικῇ ἐπινεύσει προέβαινον οἱ βλαχόφωνοι /  
 σ. 9 εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας.

Οἱ Κολινδρηνοὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν σηροτροφίαν, γεωργίαν καὶ καλλιέργειαν ὀπωροφόρων δένδρων, ἰδίᾳ κερασεῶν, ὧν λίαν πρῶϊμος καὶ πλουσία ἐξαγωγή γίνεται εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ κωμόπολις ἔχει 4 ἐκκλησίας, ὧν αἱ δύο λειτουργοῦσι τακτικῶς, καὶ 4 ἱερεῖς μετρωτάτης ἀναπτύξεως<sup>1</sup>.

### Λι β ά ν ο β ο ν

Οἰκίαι χριστιανικαὶ ἑλληνοφρονοῦσαι 75, κάτοικοι (ἄρρενες 214+208 θήλεις) 422. (Ἐν τούτοις περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἐν 12 οἰκίαις κατοικοῦντες τοῦ παρακειμένου τσεφλικίου Καλυβίων Λιβανόβου). Οἰκίαι Βλάχων παραχειμαζόντων ἐκ Σελίου 20. Οἰκίαι τουρκικαὶ 40, τουρκαθιγγανικαὶ δὲ 15<sup>2</sup>.

Γλῶσσα σλανομακεδονικὴ καὶ τουρκικὴ καὶ ἑλληνικὴ.

Τὸ χωρίον εἶναι κτῆμα τουρκικόν, πλὴν 6 οἰκιῶν ἀνηκουσῶν μετὰ τῶν κτημάτων των εἰς ἡμετέρους ἐντοπίους. Γλῶσσα λαλεῖται κυρίως ἢ σλανομακεδονικῇ, γινώσκουσι δ' οἱ πλεῖστοι καὶ μεταχειρίζονται καὶ τὴν ἑλληνικὴν, ἔχοντες ἀκμαῖον τὸ φρόνημα. Ἐν τῷ τετρατάκτῳ δημοτικῷ σχολεῖῳ ἐνεγράφησαν 51 μαθηταὶ (ὧν 14 κοράσια) διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐξ Ὀσσάνης ὑποδιδασκαλιστοῦ Γεωργ. Σαμαρτζίδου, ὅστις φαίνεται ἔχον ἰκανότητά τινα διδασκικὴν ἀλλὰ καὶ τάσιν πολλὴν εἰς τὸ ψεύδεσθαι. Μεταξὺ τῶν ἐγγραφέντων μαθητῶν ἦσαν καὶ 16 βλαχόφωνοι, παραθερίζοντες νῦν εἰς Σέλιον. Τὸ διδασκῆριον τοῦ Λιβανόβου εἶναι διώροφον καὶ εὐάερον ἀλλ' ἦκιστα καθαρὸν καὶ μεθ' ἑνὸς μόνον θρανίου, τῶν λοιπῶν θραυσθέντων καὶ καέντων κατὰ τὸν προπερυσινὸν χειμῶνα ὑπὸ τοῦ τότε, ὡς μοι εἶπον, διδασκάλου, νῦν δὲ ἱερέως Καταχᾶ Π''

1. Βλ. καὶ ὅσα γράφει ὁ Νικ. Σχινᾶς στὸ «ὀδοιπορικό» του γιὰ τὴν κατάστασι τοῦ Κολινδρῶ λίγες δεκαετίες νωρίτερα, μερικὰ δηλαδὴ χρόνια μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴν Μακεδονία, ποῦ εἶχε ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κέντρα τῆς τὸν Κολινδρῶ: Ἐκ τῶν χωρίων Κίτρος ὁδὸς ἡμιονικὴ καὶ ἀνωφερῆς βαίνουσα ΒΔ, φέρει εἰς 1 ὥραν πρὸς τὸ χωρίον Κολινδρῶν, ἔδραν τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρος μὲ 400 οἰκίας χριστιανῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο κατέχει θέσιν ἐπὶ βουνοῦ, ἐπίκαιρον καὶ δεσπόζει τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βερροίας διὰ Κολινδρῶ εἰς Κατερίνην, ἔχει εὐρύχωρον ἐπισκοπήν, 2 σχολεῖα ἀρρένων, 4 ἐκκλησίας καὶ 3 χάνια χωροῦντα 200-300 ἄνδρας... (Σχινᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., Α' σ. 99-100. Πρβλ. καὶ σ. 49. Βλ. ἐπίσης καὶ Ζώτου Μολοσσόυ, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου Γ', Μακεδονία καὶ Σερβία, σ. 230). Περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸν Κολινδρῶ πορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς στὸ βιβλίον τῆς Πολύου-Μαμέλη, Ἱστορία τοῦ Κολινδρῶ κ.λ., Θεσσαλονίκη 1972. Εἰδικὰ γιὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴ καὶ τὴν παιδεία στὸν Κολινδρῶ ἐπὶ τουρκοκρατίας βλ. σ. 261-268.

2. Πρβλ. καὶ Σχινᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., Α', σ. 102, ποῦ μνημονεῖ τὸ Λιμπάνοβο ὡς τσιφλίκιον παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας μικροῦ βουνοῦ ἢ λόφων ἔχον 50 ἕως 60 οἰκογενεῖας ὀθωμανικὰς καὶ 60-70 χριστιανικὰς, ὑποζύγια καὶ τροφὰς ἐν ἀφθονίᾳ...

Κωνσταντίνου. Οἱ κάτοικοι πέρυσιν ἐπλήρωνον μόνοι των τῶ διδασκάλῳ 18 λίρας, ἐφέτος ἔλαβον δεκάλιρον ἐπίδομα, ὅπερ εἶπον αὐτοῖς ὅτι θὰ κοπῆ, ἂν μὴ κάμωσιν ἀμέσως τὰναγκαιοῦντα θρανία.

Τὸ χωρίον ἔχει 2 ἐκκλησίας καὶ 2 ἱερεῖς.

### Κ α τ α χ ᾶ ς

Τσεφλίκι ὀθωμανικὸν μετὰ 12 οἰκογενειῶν ἑλληνικῶν, ὧν μία ἐκ Κωφαλόβου βουλγαρίζει.

Ἐφέτος παρεχέμασαν ἐνταῦθα 25 οἰκογένειαι Βλάχων, ὧν αἱ μὲν 16 μετέβησαν πρὸς παραθερισμὸν εἰς Ἄνω Σέλι, 9 δὲ εἰς τὸ Κάτω μετὰ τοῦ ἱερέως των Παπανικολάου Δρούση ὑπόπτου ἐπὶ ῥουμανοφροσύνη. Ὁ ἱερεὺς οὗτος τὸν χειμῶνα συνελειτούργει ἐν Καταχᾶ μετὰ τοῦ ἡμετέρου, ἐδείκνυε δ' ἑλληνικὰ φρονήματα μεθ' ὄλων τῶν Βλάχων οἵτινες ἔστελλον εἰς τὸ ἐν Καταχᾶ σχολεῖον ἡμῶν 27 μαθητάς. Πλὴν τούτων ἐφοίτησαν καὶ 7 ἐντόπιοι διδαχθέντες ὑπὸ τοῦ σ. 11 πέρυσι χειροτονηθέντος ἱερέως Παπακωνσταντίνου Ματάκου ἐκ Δοβίστης Σερρών, τέως γραμματοδιδασκάλου, ὅστις δὲν φαίνεται ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς ἐπ' αὐτοῦ στηριχθείσας προσδοκίας τῆς ὑπηρεσίας, καθόσον μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐδέχθη νὰ παρακολουθήσῃ εἰς Σέλιον τοὺς ἐν Καταχᾶ παραχειμάζοντας Βλάχους.

### Κ ί τ ρ ο ς

Οἰκίαι 38, στέφανα 54. Γλῶσσα ἑλληνική.

Τὸ χωρίον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τῶν εἰρειπίων τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου κωμολέως καὶ περιλαμβάνον ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν ἐν ἧ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Πύδνα, εἶναι κτῆμα τοῦ καλλίστου ὁμογενοῦς κ. Ν. Μπίτσου<sup>1</sup>. Τὸ σχο-

1. Ὁ κτηματίας Νικ. Μπίτσος ἢ Μπίτσιοις, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη Μπίτσιοι, διερμηνέα τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου, καὶ ἐπίτιμος διερμηνέας καὶ ὁ ἴδιος, συνεργαζόταν στενὰ κατὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα μετὰ τὸ Ἑλληνικὸ Γενικὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης. Τὸ κοινάκι τοῦ τσιφλικιοῦ του στὸ Κίτρος εἶχε μεταβληθῆ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σὲ κέντρο καὶ ὀρηγτήριο τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς περιοχῆς (βλ. Ἄ θ α ν α σ ί ο υ Σ ο υ λ ι ῶ τ η - Ν ι κ ο λ ᾶ ῖ δ η, Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγῶν. Ἡ «Ὁργάνωσις Θεσσαλονίκης» 1906-1908. Ἀπομνημονεύματα, ἔκδοσις I.M.X.A. ἀριθ. 28, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 75. Π ο λ ῦ ζ ο υ - Μ α μ ἔ λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδρού, σ. 55, 164). Τὸ ἴδιο πρόσωπο εἶχε παίξει καὶ κάποιον ἀμφισβητούμενον ρόλον κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1878 (βλ. σχετικὰ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Σ ω τ. Ν ο τ ᾶ ρ η, Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη. Ἀνέκδοτα ἐγγραφα γιὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία, ἔκδοσις I.M.X.A. ἀριθ. 85, Θεσσαλονίκη 1966, passim. Ε ὑ ἄ γ γ ἔ λ ο υ Κ ω φ ο ῦ, Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878. Ἀνέκδοτα προξενικά ἐγγραφα μετὰ συντόμου ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως, ἔκδοσις I.M.X.A. ἀριθ. 104, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 33, 101-102, 104-105, 109. Σ τ ε φ ᾶ ν ο υ Ι. Π α π α δ ο π ο ῦ λ ο υ, Οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1854 καὶ 1878 στὴν Μακεδονία, ἔκδοσις Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 22, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 80-81).

λείον εδάερον διατηρούμενον ἐν καλλίστη καταστάσει ὑπὸ τοῦ αἰσθηματίου καὶ φιλομαθοῦς διδασκάλου Ἡγουμενίδου Ἡπειρώτου, ὅστις ἐδίδαξε καρποφόρως τοὺς ἐγγραφέντας 35 μαθητάς του ὧν 16 βλαχόφωνοι. Παραχειμάζουσιν ἐνταῦθα 30 οἰκογένειαι Ἀλβανιτοβλάχων, μεταβαίνουσαι τὸ θέρος εἰς Κάτω Σέλιον<sup>1</sup>.

### Ἅγιος Ἰωάννης

Οἰκίαι 36, στέφανα 50. Γλῶσσα ἑλληνική.

σ. 12 Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο κτῆμα τοῦ κ. Ν. Μπίτσου. Τὸ σχολεῖον του εἶχεν ἐφέτος 44 μαθητάς (ὧν 21 βλαχόφωνοι) διδασκθέντας ὑπὸ τοῦ ζωηροῦ μὲν ἀλλὰ περιορισμένης γραμματικῆς μορφώσεως διδασκάλου Τσικοπούλου. Ἐκ τῶν ἐγγραφέντων παρέμειναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 10. Ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ παραχειμάζουσι 40 οἰκογένειαι Βλάχων, παραθερίζουσαι εἰς Κάτω Σέλιον. Τῶν οἰκογενειῶν τούτων αἱ δέκα εἶναι Ἀλβανιτόβλαχοι.

### Γενικὴ Παρατήρησις

Καὶ τοῦ καζᾶ Αἰκατερίνης τὰ πλεῖστα χωρία (ἐξαιρέσει τῶν τριῶν κωμοπόλεων αὐτοῦ, Αἰκατερίνης, Λιτοχώρου καὶ Κολινδροῦ καὶ τῶν κεφαλαιοχωρίων Δρανίστης, Καρίτσης, Σκοτίνης καὶ Λεφτοκαρυᾶς) εἶναι τσεφλίκια ἑλληνόφωνα, ἐν οἷς παραχειμάζουσιν ἢ παραθερίζουσι βλαχόφωνοι νομάδες. Τὰ τσεφλίκια ταῦτα (Κίτρος, Ἅγιος Ἰωάννης, Βρωμερή<sup>2</sup>, Σκουτέρνα<sup>3</sup>, Βροντοῦ, Σπί<sup>4</sup>, Κεραμίδι, Κωλοκούρι<sup>5</sup>, Κορινός, Πριάζα<sup>6</sup>, Χράνη, Ζιάζακος<sup>7</sup>, Μηλιὰ Μεγάλη καὶ Μικρά, Κουντουριώτισσα καὶ Καλύβια Κουντουριωτίσσης<sup>8</sup>, Παλιονέστανη<sup>9</sup>, Μούρτζανη<sup>10</sup>, Καστανιά, Ἐλευθεροχώριον, Καταχᾶς, Λιμπάνοβον

1. Ὁ Νικ. Σχινᾶς μᾶς δίνει τὴν ἐξῆς εἰκόνα τοῦ Κίτρος: τσιφλίκιον, ἀπέχον ὥραν τοῦ αἰγιαλοῦ, ὅπου ὑπάρχει καλὴ καὶ ἀσφαλὴς σκάλα τοῦ χωρίου (ἀρχ. λιμὴν Πύδνης) καὶ παρ' αὐτὴν ἡ ἄλκη Τούζλα. Τὸ χωρίον οἰκεῖται ὑπὸ 80 οἰκογενειῶν χριστιανικῶν ἔχον τὰς οἰκίας του διασκορπισμένας, ἐκκλησίαν, χάνιον, 40 ἀμάξας φορτηγᾶς, κριθὴν καὶ χόρτον ἐν ἀφθονίᾳ, ὡς καὶ σίτον, ὅστις ἀλέθεται εἰς τοὺς τρεῖς μύλους τῆς Κατερίνης, εἰς τοὺς τοῦ χωρίου Κωλοκούρι καὶ εἰς τοὺς τοῦ χωρίου Κεραμίδι. Στερεῖται ὅμως κανσοξύλων (Σχινᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., Α', σ. 99).

2. Ἐχει μετονομαστῆ τὸ 1950 σὲ Καλλιθέα.

3. Ἡ Σκουτέρνα ἢ Σκουτέρνα ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1929 Ἐλατοχώριον.

4. Τὸ Σπί ἢ Στουπί μετονομάστηκε τὸ 1953 σὲ Νέα Ἐφεσος.

5. Ἡ Κωλοκούρι, ἀπὸ τὸ 1953 λέγεται Σβορῶνος.

6. Ὁ συνοικισμὸς Πριάζα ἢ Βροιάζα ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1926 Βροιά.

7. Ἀπὸ τὸ 1926 λέγεται Λόφος.

8. Τὸ 1958 ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς ὀνομάστηκε Ἅγιος Σπυρίδων.

9. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Παλαιόστανη.

10. Ὁ συνοικισμὸς Μούρτζανη ἢ Μουρτσάνη ἐνσωματώθηκε τὸ 1922 στὴν κοινότητα Ρυακίων.

καὶ Καλύβια αὐτοῦ εἰς Πούρλια) ἀδυνατοῦσι νὰ συντηρήσωσιν ἰδίᾳ μόνον δαπάνη τὰ γραμματεῖά των, ζητοῦσι δὲ διαρκῶς ἐπίδομα καὶ παρ' ἡμῶν, ὅπερ δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ παρέχῃται εἰς πάντα καὶ διαρκῶς. Καὶ ἐν τούτοις εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ τἀφήσωμεν εἰς τὴν τύχην των, νὰ τὰ χειραγωγήσωμεν δὲ ἴν' ἀντικαταστήσωσι τοὺς γέροντας καὶ ἀνικάνους διδασκάλους των ἢ ἀγράμματους τυχοδιώκτας, οὗς ἐξ ἀνάγκης διορίζουσιν<sup>1</sup>.

Πρὸς τοῦτο νομίζω ὅτι ἀνάγκη νὰ μορφώσωμεν καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα χωρία ἱερεῖς δυναμένους νὰ διδάσκωσι μαθήματα γραμματείων, ὡς ἐγράψαμεν καὶ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς περὶ τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης ἐκθέσεως ἡμῶν τῆς 10<sup>3</sup> Ιουλίου 1906<sup>2</sup>.

Ὁ Γεν(ικὸς) Ἐπιθεωρητῆς  
Δ. Μ. Σάρροϛ

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

1. Ἀρκετὲς πληροφορίες γιὰ τὴν Κατερίνη καὶ τὰ χωριά τῆς περιοχῆς της κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς στὰ διάφορα «ὀδοιπορικὰ» τῆς ἐποχῆς. Βλ. π.χ. Μ η λ ι α ρ ᾶ κ η, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., σ. 67-89, Σ χ ι ν ᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., Α', σ. 35-49, 88-93, 97-102, 105-107, Ζ ῶ τ ο υ Μ ο λ ο σ σ ο ῦ, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, Γ', Μακεδονία καὶ Σερβία, σ. 229-231.

2. Βλ. σχετικὰ Π α π α δ ο π ο ῦ λ ο υ, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης, ὀ.π., σ. 142-143.

## R É S U M É

Stephanos J. Papadopoulos, Un mémoire inédit de Démétrius M. Sarros sur l'état de l'instruction au kazas de Katerini en 1906.

Après une brève introduction l'auteur publie un mémoire inédit de l'inspecteur général des écoles grecques en Macédoine D. M. Sarros concernant l'état de l'instruction grecque au kazas de Katerini en 1906.

Ce mémoire nous donne des renseignements considérables non seulement sur l'état de l'instruction, mais aussi sur la situation économique et sociale des habitants aux villages de cette région.

En publiant le texte l'auteur de cet article fait des commentaires qui peuvent aider le lecteur à comprendre mieux le contenu du mémoire.